כתב יושר

העתק אגרת אשר כתבתי

לאיש בריתי הרב החכם מוהר"ר •••• נ'
יושב על כס ההוראה בעיר •••• יע"א
תחת שרביט המלך •••• יר"ה ומלכותו.

ובו נכלל

י"א ההערות דרך מליצה, השייכים לענינינו.

מאתי

מרדכי לעווענשטאם בהגאון מ"ו ארי' ליב זצלה"ה.

נכתב פה ק"ק ברעסלויא בירח מנחם אב
בשנת תקצ"ח לפ"ק:

לפרט

מהרסיך ומחריביך ממך יצאו.

מזכרת אהבה

לכבוד

עדה קדושה וחשובה, כולה אהובה,

ק"ק **ברעסלויא הבירה** יע"א ·

לעת הפרדי מהם, לילך ולשוב אל ארצי ואל מולדתי ואל בית אבי,
אחרי אשר ישבתי בינותם, ושכנתי בתוכם ששה ושלשים שנה·

ויהי נועם ה' עליהם, לברך את כל מעשה ידיהם!

בברכת מוקירם ומכבדם

המחבר·

שִׂמְחָה לָאִישׁ בְּמַעֲנֵה פִיו, וְדָבָר בְּעִתּוֹ מַה־טּוֹב —
אֹרַח חַיִּים לְמַעְלָה לְמַשְׂכִּיל, לְמַעַן סוּר מִשְּׁאוֹל מָטָּה!

(משלי ט"ו, כ"ג כ"ד.)

אל המבקר!

פיות מחרפים ידעתי, בין טוב לרע לא יבקרו,
האחדל צאת? אם אירא מאלה לקראתי נצבים?
לא אירא מחרפותיהם, ידברו הם מה שידברו,
זה דרכם כסל למו, הומים כיונים נובחים ככלבים.

לא כאלה חלק איש נבון, חכמה שוחר,
על כל הגה ודבור, עיני בחינתו רצים ושבים,
אמת משקר יפריד, טוב מרע בוחר,
והיה כמלקט שושנים מבין סילונים וסרבים.

אבני נופך בין רגבי עפר נחבאים,
חותר עפרתן, מוצא נופך, משליך רגבים;
כן אמרי בינה בין להג הרבה נמצאים,
מבקר אגרת, מוצא בינה, יפיח כזבים.

אבני יקר אלה, כי תהיינה משובצות,
ברק אורם יופיע, כשמש אחרי העבים,
כן קובץ על יד, אמרי חכמה המנופצות,
כדורכים יענה „הידד! מצאתי אשכול ענבים!“

הכותב.

קול אומר: קרא! ואמר מה אקרא?
כל הבשר חציר, וכל חסדו כציץ השדה,
יבש חציר נבל ציץ — ודבר אלהינו יקום לעולם!

כתב יושרי

ידיד יקיר! ראיתי בוגדים המתפארים באחוותיך, ואתקוטטה, דיבת רבים עליך שמעתי, ואתעצב אל לבי, שמעתי שִׁמְעֲךָ מפי תועים, יראתי פן תלכד במצודתם, ותלך ותתע במדבר בארץ לא זרועה

(הערה א') **ויונעם** בזה דרך מליצה מה שאמר המשורר האלה בנעימות זמירותיו (תלים ל"ט) אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני, אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי, נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר, חם לבי בקרבי בהגיגי תבער אש דברתי בלשוני ע"כ.

בביאור הכוונה יראה ע"ד אז"ל כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע ע"כ. ומעתה יש עלינו לשאול ולשום עין הבחינה על חכם הדורש במקהלות עם, (או על מכתבי ספרים) להוכיח לבני דורם, הכי כל העדה אשר נקבלו באו כולם קדושים הם, החפצים לשמוע דבר מוסר? הלא בהתאסף ראשי עם, קטן וגדול שם הוא, גם בני אדם גם בני איש, אלה יתנו אוזן שומעת וקרבת אלהים יחפצון, ואלה יאטמו את אזנם ועל דבריו יתלוצצון, ומי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום היכל להשמיע קולו תוך קהל ועדה? מי יערוב את לבו להפיץ מעייני מדברותיו חוצה, לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל? הכי נעלם ממנו והוא לא ידע, דכשם שמצוה לומר לפני אלה האנשים המתאווים שמוע והחפצים לדעת, כך מצוה שלא לומר לפני אלה המתלוצצים המואסים שמוע ונותנים בו מגרעת! ובהתרת השאלה יראה

דמצינו אצל יהורם בן אחאב (מלכים ב' ג') ויאמר אלישע חי ה' וגו' כי לולי פני יהושפט מלך יהודא אני נושא, אם אביט אליך ואם אראך, ועתה קחו לי מנגן, והי' כנגן המנגן ותהי עליו רוח ה' וגו', כאן תיפל התימא על אמרו ועתה קחו לי מנגן וגו', וכי מה ענין לקיחת המנגן ומנגינותיו לענין הורדת שפעת הנבואה? (ובדרך הפשוט יראה, כי עניני כלי זמר הן המה המתפעלים הורדת שפעת רוח האלה כמו שמצינו (שמואל א' י') ופגעת חבל נביאים וגו' ולפניהם תוף וחליל — וגו' והמה מתנבאים וגו' וכן היו כל שירותיו של דהמע"ה ע"י כלי זמר, כדי להתפעל על ידיהן הורדת שפעת הנבואה.)

אכן בדרך מליצה יראה, דכפי השטחות לשון הכתובים עינינו רואות, כי אלישע הי' חפץ לגלות את שפעת חזיונו ליהושפט מלך יהודא, להיותו עובד את ה', ולא כן ליהורם מלך ישראל להיותו עובד את הבעלים ואת האשרות,

כעדות

זרועה; עתה נחמתני אחי נחמתני! הרגעת את רוחי, השקטת את נפשי, בראותי מתוך כתבך הנעים אשר ערכת לעומתי ביום... כי עודך חי ביראתך, עוד לבך שלם עם ה׳, ונטעי נעמנים הנאמנים אשר שתלו אביך והוריך על תלמי לבבך בעודך עלם, לא חדלו מעשות פרי תנובה, וגדלו והצליחו — ידברו הם מה שידברו, עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה, ולא חשבת משקוד על דלתי התעודה, כאשר נפשך מאז למודה, שקר דוברים בך אנשי מרמה בשפת גרופה, בפיהם יהללון, ותחת למדם חרבם שלופה, עץ שתול על פלגי מי התורה והיראה, נצח לא יבול, והי׳ פריו למאכל ועליו לתרופה, לכן נפש חשקי! אדברה וירווח לי, כי רוחי הציקתני, הט אזניך ושמע לקול דברי ידיד נאמן, ואדברה נגד מלכים, ולא אבוש מפני אלה המתלוצצים המלעגים עלי. (הערה א׳)

נשאתי

כעדות הכתוב כי לולי פני יהושפט וגו׳ אני נושא וגו׳, אכן להיותם עומדים יחד לפניו, ובלתי יתכן לרחק את יהורם ולקרב את יהושפט להמתיק אתו סוד כאז"ל חולקין כבוד למלכות, לכן הי׳ אלישע נבוך ברעיוניו אם לאהבת יהושפט יגלה את שפעת נבואתו, או אם לשנאת יהורם יעצור את רוחו, ויהי כמחריש, ולהסיר את המבוכה הזאת, התדמה החוזה ברעיוניו ציור רוקני, והוא, דזאת ידוע שבלתי אפשר למנגן, לאטם את אוזן שומעו, ואם יחפוץ לענג את מיודעיו בהשמעת קול מיני כלי זמר ונגינותיו ינגן, אזי בהכרח ונגד רצונו גם אלה אשר אחרי הדלת והמזוזה ישימו משכנם, ובחוץ יעמודו, יענגו, אף כי לא אוהביו המה, ואין נפשו אפילה לענגם כלל, בהיות כי קול המנגן הולך וחזק מאוד, וכח השמיעה היא חפשית, באין הבדל בין אוהב לאויב, כי לכולם נתן ה׳ אזנים לשמוע, ומי יוכל הכריח את זולתו, כי

כפתן

נשאתי את עיני, והנני רואה שערורי' על פני הארץ, אהה! נבעה כחומה נשגבה הבטתי, ויולד את פרץ — קמו אנשים במחנה העברים, הולכים חשיכה מגששים כעורים, תורת אבותם יצחקו, מוסר אמותם ישחקו, שלהבת המריבה ידלקו, דת משה ירחקו, ומנהגי חז"ל ימחקו — „לא לנו הם, לא לנו!" אומרים, „נשליכה עול מוטות ברזל מעל צוארינו, נבחרה אנשים חכמים ונבונים אשר ילכו לפנינו, ויאמרו לאטר: לכי את מלכי עלינו! דרכיו ראינו ונצעד במצעדותיו, נשמעה מה ידבר, ונחי' באמרותיו, ונקומה ונלכה

כפתן חרש יאטום את אזנו, ולא ישמע לקול שרים ושרות? כדמיון המנגן כן הדבר הזה אשר אלישע בלבבו, בהיות שבלתי אפשר לי לגלות את שפעת נבואתי ליהושפט, אם לא שבהכרח ונגד רצוני גם יהורם יקשיב וישמע את כל דברי חזיוני· ולזה אמר חי ה' וגו' כי לולי פני יהושפט וכו' אני נושא להיותו צדיק עובד את ה' באמת, אם אביט אליך ואם אראך, כי תקע נפשי ממך, להיותך עובד את הבעלים, ואיך ראוי לכן, ודע, כי אך ליהושפט אגלה את שפעת נבואתי, ואיתה נפשך בגללו, כי למענו, גם אתה תקשב ותשמע את כל אשר דיבר ה', ואמר דרך דמיון ליורי ועתה קחו לי מנגן, ר"ל איש יודע לנגן (איין פיאלינישט אדער גייגער) והיה כנגן המנגן, ר"ל רוח נבואתי יהי' כנגן המנגן, דהיינו בבחינה אחת עם המנגן, כי כמו שבלתי אפשר למנגן לענג את אוהביו בקול מנגינותיו, ולאטום את אזני שונאיו לבלתי שמוע, כן גם בלתי אפשר לי לגלות את שפעת נבואתי ליהושפט לבד, ולאטום את אזניך לבלתי שמוע גם אתה, ואם כי אך בגללו לבד אני מגלה את שפעת חזיוני, בכל זאת כמוהו כמוך תקשב ותאזן את כל אשר דיבר ה', ותהי עליו רוח ה' לגלות את שפעת חזיונו, אשר מחזה שדי חזה·

והנה כדמיון המנגן אשר הצגנו, עוד ציור אחד נשים לנגד עינינו, והוא ענין המזבח, דידוע שבהיות המקדש קיים, אז הי' המזבח מכפר על האומה בכללה, ואף שהי' ביניהם אנשים שאינם ראוים לכך, בכל זאת לא הי' הפרש כלל, כי המזבח הי' מכפר על כולם, ובגלל אותן הראוים, נתכפרו גם כן ממילא אותם שאינם ראוים·

ונלכה בארחותיו„ — הגד נא מורה! עד מתי אתה תתחסר ובמעלליך תתנכר? התחשוב כי בא החרס בעוד יום, ובין טוב לרע לא נבקר? דע, כי גם בחשכת ליל תזרח השמש, ויהי בחצי הלילה *) וויכר בין עובד ה׳ למשקר, העיני האנשים האלה תנקר? לא — (הערה ג׳)

ידעתי

*) זיהע איטטערנאַצייטונג אתגעטה יולי 1838.

ומעתה נבוא לביאורינו, דבעת אשר עלה על לב המשורר האלה להשמיע קולו ברבים, ולהוכיח לבני דורו, הי׳ רעיוניו כאחזים בספק, ולא ידע לשית עצות בנפשו. אם יוציא מזימותיו מקיר שפתיו חוצה, אם יסגור דלתי שפתיו מדבר דבר כאז״ל כשם שמצוה לומר וכו׳ כך מצוה שלא לומר ״״וכו׳, ולזה פיו פתח בחכמה ואמר, אמרתי אשמרה דרכי מכל מכשול ופגע, מחטוא בלשוני לבלתי אחטא בלשוני (אין מיינעם פאָרטראָג) בדברי לבני העדה, אשמרה לפי מחסום, אשים מסגור למו פי לבלתי דבר דברי מוסר ותוכחה בעוד רשע לנגדי ר״ל בעוד אנשי רשע יסבבוני, ״״עדת מריעים יקיפוני, המתאנים שמוע מוסר, ומצוה שלא״ לומר דבר שלא נשמע, אמנם נאלמתי דומיה ר״ל כשהייתי כאלם יושב דומם, ע״י כן החשיתי מטוב, ר״ל עי״כ החרשתי להשמיע מוסרי להטובים שבהם, המתאווים שמוע דברי מוסר ותוכחה, וכאבי נעכר, כי לבי בקרבי יכאב על שתיקתי, בהיות כי מצוה לומר דבר הנשמע, לכן, חם לבי בקרבי כי אש היראה בוער ומתלקח בקרב לבי, ואדברה בעידותיך נגד כל קהלי, ולא אעצור את רוחי מהשמיע דברי מוסר לפני כל העדה אשר יחד נקבלו, בהגיגי, עניני הגיון הלב (גמיטהאנקען) ר״ל בעת אהגה ברעיוני תבער אש דברתי בלשוני, ר״ל מה שאני דברתי בלשוני הוא בבחינת תבער אש, דהיינו המזבח (ע״ד אש תמיד תוקד על המזבח וגו׳), כי כמו שהמזבח הי׳ מכפר על האומה בכללה, בין לראוים בין לאינם ראוים, כי בגלל אותם הראוים נתכפרו ממילא גם אותם שאינם ראוים, כדמיון זה גם אנכי דברי תוכחתי ומוסרי אשמיע לטובים שבהם אשר קרבת אלהים יחפצון, ובגללם גם אלה המתאנים שמוע ועל דברי יתלוננון, גם המה יקשיבו וישמעו את פי המדבר אליהם, והבן!

(הערה ב) ומה נעמו בזה דברי החוזה האלהי (ירמי׳ ב׳) ואנכי נטעתיך שורק כולה זרע אמת ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכרי׳, אם תכבסי בנתר ותרבי לך ברית נכתם עונך לפני נאום ה׳. איך תאמרי לא נטמאתי אחרי הבעלים לא הלכתי, ראי דרכך בגיא, דעי מה עשית, :

בכרה

ידעתי איש בריתי! כי תשיבני כי גם בין אלה
החכמים נמצאים כמה מופלגי תורה יודעי
דת ודין — אבל דע לך, כי לא הרגעת בזה את רוחי
מהמית סער מתחולל, האם לא תדע כי התורה למחזיקים
בה

בכרה קלה משרכת דרכיה · פרה למוד מדבר באות נפשה שאפה רוח,
תאנתה מי ישיבנה, כל מבקשיה לא ייעפו בחדשה ימצאונה, ע"כ ·
כל לב מבין ישתומם על רוב ההערות הנפלאות בכתובים אלה, ואנכי לא
באתי להעיר רק על איזה מהן הנצרכות לעניננו · א', מלות דרכך
בגיא וגו' אין לו באור (ולפי פשוטו מוסב על גלות בבל להיותה עמוקה,)
ב', מלות בכרה קלה וגו' מליצה זו זרה מאד, ג, מלת תאנתה
וגו' שפירש"י ז"ל שהוא מל' תנין ובנות יענה נראה רחוק · ה', מלת בחדשה
ימצאונה ידוע דרשת חז"ל, ואנחנו לא נדע מה המשך יש למליצה זו אל
הפרק? וראית במהרש וז"ל: בחדשה ימצאונה אר' או בחדשה
ימצאונה או בחדשים ימצאונה ע"כ וצריך באור, דלכאורה נראים
הדברים כשפת יתר ·

וטרם החילי אומר אני, כי מלת גיא שענינה עמק, היא שם מושאל לעומק
הלב, והוראתה על מקום תכנות מחכות המחשבות אשר בקרב איש
ולב עמוק יתחבאון, מלת בכרה קלה, ענינה שם כינוי דרך הפלגה לאשה
סוררה, כאלו יאמר, הראשונה שבקלות (דיא ערשטע לייכטזיננינע), מלת
מדבר הוראתה: דיבור (רעדען) וכמו שפירש"י ז"ל על הפסוק ומדברך
נאוה, (וכן פי' האבן שועב על הפסוק (תהלים) כי לא ממוצא ולא
ממערב ולא ממדבר הרים וגו' ע"ש) מלת תאנתה ענינה כמו שמצינו
אצל שמשון כי תואנה היא מבקש וגו' והוראתה ערמה ותחבולה, מל' לא
תוכו וגו', כי בכל ערמה צריך המערים להוכות את זולתו, מלת בחדשה
יש לה ב' הוראות, א', יהי החודש שלה, ב', דבר חדש שלה ·

ואחרי ביאור המלות, אמצא לבאר את הכתובים אשר הצגנו, דזאת ידוע כי
דורו של ירמי' דור תהפוכות הי', דור עקש ופתלתול, עזבו את ה',
נאצו את קדוש ישראל, סרו מהר מדרך אבותם, נטו ממשעול הצדק ונלוזים
במעגלותם, אטמו אזנם לקול תוכחת צדיקי הדור אשר באו להורותם, ובטחו
את עצמם על דברי חוזי שוא ונביאי שקר אשר שמו גם אותותם, ואשר
פיהם דיבר שוא ומטים עקלקלותם, יוליכו את פועלי און ללכת באורחותם,
יפערו פיהם לבלי חוק ואין אלהים כל מזימותם, ויתנבאו במחנה ותמלא הארץ
אותם — ודימה החוזה האלה את נביא השקר כדמיון אשה סוררה
(ע"ד חז"ל נשים דברניות הן) כי ברב דברים ולשון הרכה יתפעל בלב השומע,
להטותו ממעגל הצדק והישר, ולהוליכו תועה דרך לא סלולה, והמשילו עוד
בחזיונו

בה היא עץ חיים, ולעוזבי' היא מזקת כפלים! הגד נא אחי! איככה על דבריהם ועל הוראותיהם נלכה נשענים, אם תחת שפתימו חמת פתנים, הן המה היו

בחזיונו כדמיון פרא (ר"ל חי' רעה) ע"ד ועיר פרא אדם יולד, כי כמו שהפרא מבלי מתג ורסן לבלום על לחיו', תלך שובב בדרך לבה, אין מעצור לרוחה לטרוף טרף, ולחמוס מבוקר ועד ערב, מהר לגבעה תדלג ממישור לעמקים, מגבעה להר תקפץ ובגאותה שחקים, תדרוך תרמוס באפה ובזעמה רפאים וענקים, וכל אשר חי על פני ארקים, כמוה כן נביא השקר, מבלי מתג ורסן עדי האמונה על דלתי שפתיו, לא יחת מכל מכשול ואסון, יעזוב אורחות יושר: וילך עקלתון, ימין ושמאל ידרוך בזדון, ועל כל פאת ארץ יגרה מדון, לאמר: שפתי אתי, מי לי אדון! תחת מצעדיו אש וגפרית יזורה, וברגליו יעכס, למען יכשלון אלה ההולכים אחריו — ובלשון מדברת כועס ושפה עדינה, : ימשוך את לבות הגברים אליו, להטותם מן הדרך הטוב והישר, ולהוליכם תועה לא דרך, וכמתחסד עטוף באדרת, על הבמה יעלה בכבוד ותפארת „מי לה' אלי!" יקרא, ואתו רוח אחרת, ידבר כועס ועגוג ותחת לשונו אפעה וחמת ארס, לאמר: זה הדרך לכו בו, שם אושר המלאו, תראו זיו מזהרת„ — בפיו: יכבד אלה הכבוד, ותחתיו תעמוד הבהרת, לרעת נוספת היא לרעת ממארת, ויקוב־חור בדלתי האמונה, יחתור שתותי' עד כי חומותי' נופלים נהרסים, ילהב בקרב לב שומעיו שלהבת הכפירה, עד כי כדונג תמס הדת וכקדוח אש המסים, יפרוש רשתות ללכוד נערי בני ישראל לעזוב מקור מים חיים ולחצוב ־ד· להם בורות נשברים, יקלץ בנטיעות, יעקר שרשי הדת, וברגליו נרמסים, יהפוך דברי אלהים חיים, ויעשה העקוב למישור ובקעה לרכסים;

כל זאת עיני ירמי' ראו, ולבו חמרמר — ותהי אך זאת נחמתו, כי לא יטוש ה' את עמו לעשותם כלה בארץ, ולא לנצח תאכל חרב המינות, כי עוד ימים יבואו ויתגלה ערות אלה נביאי השקר לעיני כל (כאז"ל כל העובר עבירה בסתר וכו') וראו כל בשר יחדיו, כי אלה המתחסדים המתקדשים והמטהרים שקר הם ואין בהם אמונה, וכל פניותם ולפנת לבביהם אך כזב ותרמית להרוס את הדת ולעקור יסודותי', אלה במכתבימו יפרסמו מעלליהם, ואלה במנהגימו ובסדר נימוסימו ע"ד הכתוב (ישעי')
הוי! החוקקים חקקי און ומכתבים עמל כתבו וגו'·

ועל אלה אנשי דורו בא עליו שפעת ־הנבואה מפי הגבורה, ואמר, ואנכי נטעתיך שורק ר"ל המובחר שבפרי אילן ע"ד אז"ל למה נמשלו ישראל לגפן וכו' :: כולו זרע אמת, כי כל העדה כולם זרע של אנשים צדיקים וישרים אשר בארץ המה, ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכרי' ר"ל איך פתאום נהפכת ועזבת אותי וכנכרי' לא נחשבת לי במעשיך ובמעלליך, אם תכבסי

בנתר

היו לבני ישראל אשר ילעגו ויתנו דופי על קדמונינו האתינים, ואת תורתינו יחשבו כעננים! (הערה ג')

בא נא אתי החדרה, אחי! ונווכחה יחד, הגד נא, מה מצאו האנשים אלה עָול בתורתינו הקדושה ובדברי חז"ל, כי רחקו מעליהן? בחון נא וראה, כמה

מדות

בנתר והרבי לך בורית לטהר עצמך מכתמיך להראותך כצדיק לפני, לשוא תתייפי, כי נכתם עונך לפני נאום ה', וזדון לבך לא נסתרה מנגד עיני, הגידה נא לי, איכה תאמרי לא נטמאתי בטומאת היצר, אחרי הבעלים לא הלכתי ר"ל אחר עצות אותן האנשים המותרים להרוס את הדת לא הלכתי, ראי דרכך בגיא ר"ל במעמקי לבך ראי (שויע אין דיא טיפע דיינעס הערצענס) שם תשורי איך דרכך נשחתה, דעי, מה עשית לנאץ את שמי, כי בחרת עליך לראש נביא שקר, "שהוא דמיון: "אשה סוררה בכרה קלה, ראשיתה שבקלות (דיא ערסטע לייכטזיננינע בוהלערין) משורכת דרכי' ותלך סובב בדרך לבה, והיא פרא, מבלי מתג ורסן על לחיי', אך מעלה מיוחדת יש לה, למוד מדבר ר"ל שהיא למודה דבר לאות ובשפה עדינה (איינע איינשטודירטע רעדנעצ רין) ויש לה תוקף" ועוז לבטא בשפתי', עד כי באות נפשה ר"ל ברצונה ובחפצה שאפה רוח ר"ל תוכל לשאוף רוח כל השומע לה להטות את לבבו אלי', תאנתה ר"ל ערמימיותה ותחבולתה מי ישיבנה, מי יוכל לעמוד נגדה, כי מתק דבריה יתפעלו בלב כל איש, ויכו שורש בלב עמוק; אכן דעי, כי היא לא תצליח בדרכיה, זממה אל תפק, כי יש עוד אנשים צדיקים במחנה העברים, המותרי' אחרי מלפוני', לגלות נבלותה לעיני כל ולעיני השמש, כל מבקשי' לא ייעפו, ר"ל כל רודפי' לא ילאו מחתור אחרי מעללי', בחדשה ימצאונה ר"ל במכתב חדשי השנה שלה (אין איהרע מאנאטה שריפטען) שם ימצאו אותה נגבת ערום ועריה, להראות לכל כי אך שקר תרמיתה, וכל מזימותי' להרוס את יסודי "הדת ולשבר בריחיה — וגם אלה נביאי השקר אשר חדלו מלפרסם את מזימותיהם ע"י מכתביהם, גם אלה ימצאון ויתגלה פנימיותיהם ע"י מנהגיהם ונימוסיהם החדשים (נייערונגען) אשר ישתדלו לשתלם בקרב העדה, ולזה יפה אמד המדרש וז"ל בחדשה ימצאונה אר"י או בחדשה ימצאונה ר"ל או בכתבי חדשי השנה ימצאונה או בחדשים ימצאונה ר"ל בסדר נימוסיהם ובמנהגיהם החדשים אשר ישתדלו להשריש בלב עדת ישראל להטותם מן הדרך הישר, והבן!

(הערה ג') ומה נעמו בזה דברי המלך החסיד (תלי' ד"' מ"ה) רחש לבי דבר טוב, אומר אני מעשי למלך, לשוני עט סופר מהיר וגו' לבאר כוונת מליצה זו יראה לעניותינו דרך לאות ע"ד שבארנו

דברי

מדות טובות ומאושרות, כמה דברי חכמה ומוסר, כמה מחשבות עדינות וספוני טמוני הרעיונות עמוקות צפונות בהנה, העל אלה ילעגו, ישחקו על משבתיהן? העל ענקים יגביהו גמדים, העל אדונים ישתררו עבדים, אם על זקנים ירהבו צערים וילדים? — ידעתי אני ידעתי, כי יצחקו וילעגו עלי ועל מדברותי הנובעים כמעיין נובע, ואהי בעיניהם כמתעתע, וכאיש חסר לב אשר איננו יודע, אבל מה לי ולהם, אני כאשר עם לבבי אגידה ואדברה, המה יסרוני בשוטים, לאמר, שוטים *) וחסרי

*) כאז"ל מוטב לאדם שיהי' שוטה כל ימיו ואל יהי' רשע שעה א' לפני המקום וכו'.

דברי החוזה האלה בתוכחתו לבני דורו (ירמי' ח') איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת ה' אתנו, אכן לשקר עשה עט שקר ספרים, הובישו חכמים חתו, הנה בדבר ה' מאסו וחכמת מה להם ע"כ. יראה הכוונה דרך מליצה, דכשנשים עין בחינתינו על ענין המלאכת (ערפינדונג) מלאכת העט ותיקונה להשלמת הכתב והמכתב, אז עינינו רואות כי אין ערוך לעולם תועלתה לטובת הכללי ולחברת המדיניי, כי מבלעדי העט, כל רעיון גבר ישכח, כל מחשבות אנוש יאסף, גם גבר חכם בעוז, עת תצא רוחו ישוב לאדמתו, אתו תמות חכמתו, יגוועו מזימותיו, יתבטלו תחבולותיו, ביום ההוא אבדו עשתנותיו, ותהי חלד נלבשת ערומה כיום הולדה, עזובה מכל מדע, עלובה מכל חכמה, עני' מכל תבונה, דלה ורזה ד מכל השכל, אכן ע"י מלאכת עשיית העט ותיקונה, איש ואיש יולד על דרכי החכמה, זה יכתוב ידו לה', ועינינו רואות על ידיהן כל ספוני טמוני הרעיונות והמחשבות עמוקות אשר בימים שכבר עברו בקרב איש ולב עמוק התחבאו, גם על ימים העתידים עורר המשכיל דברי חכמה ומדע, על ידה ישלח למרחוק ניצוצי זוהר, לחוק בספר כל מחשבות גבר כעצם השמים לטוהר, עד נצח יעמודו ויהי אור, וזכרם לא יסוף עד שנות דור; ובהיות כן עיקר תועלת העט ותכלית תיקונה, לכתוב בה כתב יושר דברי אמת, לא כן אם יצטרך האדם את עטו לכתוב בה דברי שקר, ורעיוני כזב, ועשתנות הבל, אשר אין תועלת במו, אז לא לבד כי ע"י כך תחדול תועלת העט, ואפס ואין תכלית עשייתה ותיקונה

וחסרי דעת אנחנו, ואנחנו נייסר אותם בעקרבים,
לאמר, נחשים ועקרבים הם אתנו, אשר ברגליהם
יעכסון, ושתותי האמונה יהרסון — האמן אחי! כי לא
נופל אנכי מהם, וכמוהם כמוני אח לחכמה, רע
לתבונה אני, אבל זאת ידעתי כי ראשית חכמה יראת
ה', וחלילה לאיש הישראלי שתהי' ידיעת חכמתו
סיבה להטותו מדרך הסלולה ולהפילו בשחת הכפירה;
הן לא אלמן ישראל מחכמה! שים נא נגד עיניך
הרמב"ם, רמב"ן, רש"י ורלב"ג, ועוד כהנה וכהנה,
ותראה שעם עוצם תקפם וזרועם הנטוי בתורת ה',
עוד היו חכמים מחוכמים ביתר שאת ויתר עז, בחכמות
האלהיית הלימודיית והטבעיית, וחתרו במחתרת
העיוני בכל רזי וצפוני ידיעות העמוקות ללשונותם

בארצותם

ותיקונה, עוד זאת היא כליון גדול וכשלון עצום לפני כל יושבי תבל ומלואה, בהיות כי מבלעדי העט ישכחו הכוזבים, יאספו הבדוים, יאבדו ההבלים, יושבת מאנש זכרם, ולא יעלו עוד על לב לעולם, וע"י העט, ימים רבים יעמודו, כלם לא ישכחו, ועד דור אחרון יזכרו, והיו דראון לכל בשר· כדמיון העט כן תורתינו הקדושה, יקרה היא מפנינים, ונוגה לה כעין החשמל, משלכת גילוני אורה וקרני זוהרה על כל שבילי המדות והמוסר, היא תאיר נתיב החכמה על כל מצעדי גבר לבלתי יכשלון על הדרך, ולא יעבטון ארחותם — אכן כל זאת, לאלה העוסקים בתורה מצד המצוה, ותכליתם לשמור לעשות ולקיים את כל הכתוב בספר; לא כן לאלה העוסקים בתורה מצד החכמה הנמצאה בה לבד, ופורקים מעל צואריהם עול החוקים והמצות, וילכו אחרי שרירות לבם, אז לא לבד שהם אינם עושים שום מצוה בלימודם, עוד יוסיפו סרה, ולא ידעו כי באחריתם תהי' מרה, כי ע"י עסק תורתם ממציאים לעצמם טעמים עקושות, וסברות חלושות, להפוך דברי אלהים חיים, ושפתותיהם תבענה, רוש ולענה, יעזבו מקור מים

בארצותם בגויהם, ולמי כל המחנה הזה אשר פגשתי? הלא בנים היו לה' אלהיהם! ובכל לב ונפש דבקו בה' ובמלכם, התפארו באמונתם, התקלסו ביראתם, אמונתם היתה להם תפארת, ושם יהודי לגולה ולכותרת, ולמה נגרע אנחנו? — והנה שמעתי אומרי': נלכה ונבקשה האמונה„ הגד נא, אנה יבקשו! הלא האמונה, בעמקי הלב טמונה, ואצל התורה היא שכונה, האם לא ידעו כי התורה מגבלת ב' מיני אמונה, האמונה המוסריית (מאָראַליטע רעליגיאָן) שבה נכלל דברים שבין אדם לזולתו, כמו גניבה, גזילה, טעות, הונאה, לקיחת ריבות ושוחד, וכדומה (באין שום הפרש לישראלי לאשר איננו ישראלי), והאמונה החוקיית (געזעטצליכע רעליגיאָן) שבה נכלל

דברים

מים קרים, לחצוב להם בורות נשברים, ויחליפו מים מתוקים למרים, שתו בשמים פיהם, לאמר: גם בנו דבר ה'! ובונים במה לעצמם, ובידם המאכלת לזבוח עלי' ילדי העברים, ד ולשונם תהלך בארץ, ז להראות לבני דורם (ההמוני) פנים של היתר, לטהר את הטמא, ולהתיר את האסור (ועליהם אמרו חז"ל כל העוסק בתורה שלא לשמה וכו').

ונגד אלה האנשים ההוגים בתורת ה', ואינם מקיימין מצותי', אמר החוזה הלזה איכה תאמרו חכמי' אנחנו ר"ל איך תתייחסו את עצמיכם לאמר: לנו החכמה והמדע, ולאות על כך ותורת ה' אתנו, כי בתורת ה' אנו עוסקים, ע"ז אמר החוזה בדרך משל, אכן, הלא באמת (וואהר=ליך) לשקר עשה עט, שקר סופרים, מלת עשה ענינה תיקן כמו ולא עשה שפמו דאישבושת, (וכן פירש"י ז"ל על הפסוק ובן הבקר אשר עשה וגו' ע"ש) ר"ל אם הסופרים כותבים שקר והבלים הרבה, אז וודאי עשיית העט ותיקונה ג"כ שקר ובלתי תכליתית, בהיות כי עיקר המלאכת עשיית העט ותיקונה לכתוב בה דברי אמת וצדק, והוסיף עוד במליצתו לבאר את המשל, הובישו חכמים חתו, ר"ל אלה החושבים את עצמם לחכמים יחתו

ויבושו

דברים שבין אדם למקום, כמו מאכלות אסורות ועריות וכדומה, ושתים הנה כאחיות תאומות בזרועות משולבות תהלכנה, אחת באחת תגשנה, ולא תתפרדנה, כי האמונה החזקית תדרוך תרמוס כל תאוות הגופני, תמית כל יצרי הלבב, תשרש כל חמדה ותשוקה, תאבד כל גאוה ונקמה, תעקר כל כעס וחימה, עד יטהרו הלבבות, ויזדככו המחשבות, כבוקר לא עבות, ובני ישראל יוצאים ביד רמה, כמנצחים ביום נקמה, נקיים מכל שיג, כי לה׳ המלחמה — שים נא כה נגד עיניך הימים הראשונים, איך הבנים היו מכבדים אבותם, הצעירים הדרו פני זקנים, העבדים יראו את אדוניהם, והנערים את מוריהם, מי פעל ועשה כל זאת? הלא אך האמונה בה׳ ובמצותיו! עתה, הבט נא עיניך וראה, בן יכבד אב, איהו? ועבד אדוניו,

איפה

יחד הנה בדבר ה׳ מאסו ר״ל בהיות עוברים על מצות ה׳, ואינם מקיימין את התורה כלל, וחכמת מה להם ר״ל מה תועלת ותכלית יש להם בחכמת תורתם, בהיות כי עיקר תכלית עסק התורה ותועלתה, היא קיום המצות והחוקים.

ועל דרך מליצה זו יתבארו דברי המשורר האלה אשר הצלנו. רחש לבי דבר טוב אמר ר ח ש עניני תנועה (רעגע) ואמר ט ו ב מושאל על התורה (כאז״ל אין טוב אלא תורה) והכוונה אם יתנועע ויתרגש בקרב לבי דבר מה בתורתו הקדושה, אומר אני ר״ל או חושב אני מיד מעשי למלך ר״ל שתהי׳ עשייתי למלך (כינוי כלפי מעלה), דהיינו לעשות ולקיים את המצוה, וביאר את דבריו דרך מליצה, ואמר לשוני ר״ל את אשר אני הוגה בלשוני בתורת ה׳, הוא דמיון עט סופר מהיר שכמו שעיקר תועלת העט ותכליתה, לכתוב בה אמת וצדק חכמה ומוסר, ולא דברי כזבי׳ והבלים, כן

איפה? לא אדונים לאלה, ולאלה אין אבות, צעירים את זקנים יגערו, ונערים את מוריהם לא יהדָרו, ועתה, איה פיהם אשר יאמרו: אבדה האמונה„— שִׁיחָתֵךְ ישראל! כי פיך ענה בך לאמר: אנכי שִׁחַתִּי האמונה, השלכתי׳ לארץ, וברגלים רמסתיה״ ראה נא! בניך ובנותיך נתונים אל׳ עם אחר, ללמדם לשון וספר, ובילדי נכרים ישפיקו, ומדוע תחדול לקחת להם גם מורה עברי ללמדם לשון אמותם, ולהבינם דרכי התורה וסדר מצותיה? למה יגרע שם אבינו מתת לו מקום בין מהלכים האלה! מדוע לשון הזהב כעני׳ תעמוד אחורנית, כאלמנה תשב קדורנית, ותלך הלוך וזעקה, בוקה ומבוקה ומבולקה, אין איש מאסף אותה נחרמה היא ונרחקה, ואיש לא ידָעה בלתי אם נעתקה (הערה ד׳) — הלא אך מידך היתה זאת לה, כי אתה

מעלת

גם עסקי בתורה הוא לעשות ולקיים את כל הכתוב בספר, ולא ללמוד אותה מצד החכמה הנמצאה בה לבד, והָבֵן!

(הערה ד׳) ואשא משלי ואומר:

שפה עִבְרִיָּה, כעלמה יְפֵיפִיָּה, כדִמְתָָה,
גלויתה*) יפיה, וערומתה דָפְיָה וכלימתה,
בצאתה הקריה, ערומה ועריה נבזתה,
כל רואיה, ירוקו בפני׳ ונמאסה,
ירחיקנה כזבת, וכאשה דוה בנידתה,
לבוש ובגד, למכסה מִנֶּגֶד גוויתה,

*) ענינה מקום גלוי שלה (איהרע בלאָסע)·

תסתיר

מעלת בת מעל ושלחתה לנפשה, ואתה הסיבות את לבב הנערים אחורנית — ואיך תאמר: לא פעלת און, הלא במי? אך בך לבדך העון! שמעו נא המורים! הלא עינים לכם לראות כי טובים היו הימים הראשונים מאלה, ומדוע תחרישון? אי' הרואה! האם טח עיניכם מראות

תסתיר אֲבָרֶיהָ, תחביא מערומֶיהָ וגופתה,
מהר יחישו, ירוצו ויגישו לקראתה,
ינשקו ויחבקו, וכזפת יתדבקו באהבתה,
יפיה יהללו, ובפיהם ימללו תהלתה,
יִשְׁגו באהבה, וקברת התאוה קבורתה,
יתעלסו באהבים, וברית עוגבי' ככרתה;
כן השפה, נאוה ויפה תכונתה,
יחידה נצבת, גלמודה ונעלבת במעונתה,
וכמו עניה, תרב תאניה בילְלתה,
מחבקת ידיה, ועל לְחָיֶיהָ דמעתה,
אין מרחם. ואין מנחם באנחתה,
אין אֹהֵב, ואין תוֹאֵב חמדתה,
אין דורש, ואין יורש חֶלְיָיתה,
מכל כמאסת, וברגל נרמסת ונדרסה,
אוהבי' בגדו, וכלם אבדו אהבתה,
תעמוד אחורנית, ותלך קודרנית במסילתה,
פנתה לימין, ואין מבין יקרתה,
גם לשמאל, אין שואל טובתה,
ותלט פניה, לבקש רעותיה לעזרתה,
שפה נכריה, תחבוש רטיה למכתה,
ותתצב אחותה, להראות אותה בהדרתה,

והיא

מראות קושט דברי אמת! (הערה ה׳) — החרשים שמעו, והעוורי׳ הביטו לראות! לא נימוסי התפלות, לא סדר הזמר, גם לא לשון מדברת שפה ברורה אמונה תִּקָּרֵא, בלתי ה־האמונה בה׳ ובתורתו ובדברי חז״ל, זו היא האמונה, ומבלעדה אין חכמה ואין תבונה; ודעו, כי אחת דיבר אלהים שתים זו שמענו, והן תורה שבכתב ותורה שבע״פ, „ושתים הִנֵּה קְרָאתִיךְ אחת״ אמר ה׳, כשלשלת

עומדת לימינה,	להיות מגינה	בצרתה,
והיא מתעלה,	לא תגלה	ערותה,
תקרא בגרונה,	ותכס קלונת	וחרפתה,
תנעם לשונה,	ותזרֶה לבונה	למחלתה,
בחבורתה נרפאה,	מיגון ותלאה	מצאתה,
ומצלמה ומדמותה,	תתן לרעותה,	תמונתה,
היורדת מַטָּה,	עלתה, וכעסָתָּה	צרתה,
ואז אהובה,	תקרא העזובה	והנהרסה,
כולם יאהבוּ,	ישחרו פניה	במגורתה,
היא תדבר,	ורעותה תתחבר	לעומתה,
ושפה הנשכחה,	תשא ברכה	בעצתה,
זכרה נשארת,	לעד למשמרת	בעדתה!

(הערה ה׳) ויונעם בזה דרך מליצה הכתוב (שמואל א׳ ט׳) כי לנביא היום יקרא לפנים הרואה וגו׳, יראה וידוע דכל הדורש במקהלות עם להוכיח לבני דורו, ראשית חיובו לשום עין, ולהשגיח בעינים פקוחות על אמונת ה׳, לגדור פרצותי׳, ולחזק בדקי׳, לבלתי יבואו שועלים שועלים קטנים לחבל כרם ה׳ צבאות; ומטעם זה יתכן לכנותו בשם רואה, להיות צופה ומביט על כל דרכי איש ומעלליו, להורות לו את הדרך אשר ילך בו — לא כן בעתים הללו אשר הדורש בעצמו עובר על כל מצות ה׳ בסתר ובהחבא, ובכל זאת חיוב שירותו (דיא פפליכט זייכעס אמט׳ס) מטיל עליו, די״ להראות את עצמו לפני ההמוני כאיש ישר הולך ואין עולתה בו.

והנה

כשלשלת אשר טבעותי׳ אחוזות ומשולבות אשה אל אחותה — וחלילה לאיש אשר בשם ישראל יכונה, לאמר: זאת, לא זאת!„ (כמו כת הקראים) כי שתיהן מפי ה׳ נאמרו, מספיר אחד נגזרו, ומצור חזק נקרו, גם את זאת לעומת זאת עשה אלהי׳, על דברת שלא ימצא האדם כשלון על הדרך אשר הוא הולך עלי׳ — כאבן אקדח היוצאת מתחתית חדרי בטן האדמה ומקרקעיותה, כסה פניה חרולים, ורגבי׳ בה ידובקו, קליפתה לבושה, אדמה אדרתה, חתולי עפר חתולתה, והיא מתנכרה לפני כל רואי׳, אין מכיר לה, אין מבין ערכה ותוארה, אין מבחין נגהה וזוהרה, ואין רואה זיו אורה, כי כסתה פני׳ פני להבים, בצעיף חרולי עפר ורגבים; לוטש אבן ימהר יחיש מעשיהו, יסיר המסוה מעל פניה, יעבור צעיפה מעלי׳, יטהר ינקה ויזדכך אותה מכל סביביה, ילטוש וימרוט אותה מכל עבריה, אז נפתחו כל שבילי מאוריה, ותבא בעדי עדים מברקת נוגה ניצוצי׳, ומרחוק תשלח קרניה, עד כי יאמרו כל רואיה: זאת האבן הראשה המזהרת,

כדר

והנה מלת לפנים יש לה ב׳ הוראות, א׳, מוקדם כמו לפנים בישראל, ב׳, מראה החיצוני (לוס אייסערן שיין) כמו שמצינו (מגילה) הם לא עשו אלא לפנים וכו׳ אף אני לא אעשה אלא לפנים וכו׳ ורש״י ז״ל פי׳ על הפסוק ואהרן אחיך יהי׳ נביאך וגו׳ כי מלת נביא הוא מגזרת ניב שפתים שקורין פרעדיגער ע״ש, לזאת אמר הכתוב כי לנביא

כדר וסוחרת, ובעצם השמים מטוהרת! כן התורה שבע"פ, היא המלטשת את האבן היקרה הנתונה למשה בסיני, היא המזקקת ומטהרת ומבארת את כל הכתוב בספר — ומבלעדה, כל מצוה וכל חק, כל הגה וכל דיבור, כולם כמוסים וחתומים, ואין פותר אתם, נסתרו ונעלמו כל דרכי׳, ועקבותי׳ לא נודעו, גן נעול התורה שבכתב, גן נעול מעיין חתום! מי יוכל לקוט שושניה ופרחיה? מי יוכל שאוב מימיה? לולא חז"ל היו בעוזרינו, המה פתחו המנעול, סרו החותמת, שטו ולקטו בגן פרחים ושושנים, הורידו את כדם ושאבו מים מעדנים, ויביטו אחרי משה איש אלהים, לחדור ולדקדק ולבאר כל הגה היוצא מפיו, לבלתי נלך תועה, כעור ואין רואה, המה היו לנו לעינים, ובאורם נראה אור, עד שנות דור ודור, כי כמו שאין ההמוני מבין יקר ערך אבן האקדח, בלתי אם מלוטשת, כן לא יבין ולא ידע איש תפארת ערך התורה שבכתב, בלתי אם נדרשת — ברוך שבחר בהם ובמשנתם! לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם, וידעו, כי

לנביא היום ר"ל כי לנביא בעתים הללו (דער פרעדיגער הייטיגעס טאגעס), יקרא לפנים ר"ל יקרא למראה המילוכי (ווירד אוס אייסטערן זיין גענאננט) הרואה ר"ל הצופה ומביט (דער זעהער) אבל באמת עם עיניו מראות, כי אינו משגיח על תהלוכות אנשי דורו כלל, וכמוהו כמוהם באפילה יתהלכון, והבן!

ד״י

(הערה ו')

כי אך זאת היא שארית נפשם ועיקר תכליתם· (הערה ו׳)
חסדי ה׳ כי לא תמו, ולא כלו רחמיו, כי נתננו
לאהבה ולחן בעיני ארונינו **המלך** האדיר
הצדיק והישר **פרידריך ווילהעלם השלישי**
יר״ה ויתנשא מלכותו ויאריך ימים על ממלכתו הוא
ובניו בקרב הארץ — הוא באהבתו ובחמלתו הסיר
את מסך המבדיל בינינו לבין יתר עמי הארץ, ויאמר:
אך

(**הערה ו׳**) ויומתק בזה אז״ל (פרקי אבות פ״ב) ר׳ אליעזר אומר הוי שקוד ללמוד תורה, ודע מה שתשיב לאפיקורס, ודע לפני מי אתה עמל וכו׳, כאן יפול התימא על אמרו ודע מה שתשיב וכו׳ שהוא לכאורה כינוד מה שאמר המלך החכם אל תען כסיל וגו׳, גם כפל מלת ודע מוזר מאוד, ולבאר הכוונה יראה ע״ד שבארנו אז״ל (שם פ״ג) ר׳ יעקב אומר המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה מה נאה ניר זה, מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו ע״כ· יראה הכוונה דרך מליצה, היות עינינו רואות בכל יום, אנשים אשר כל ימיהם עמלים ויגעים בתורה ובחכמה, ואינם נהנים מתענוגי העה״ז מאומה, ואחריתם כמות כל אדם ימותון, והם לקברות יובלו, וכיתר עמי הארץ גם עליהם המות המרלא בשלא יעבור, רגע ואינם, תצא רוחם ישובו לאדמתם, והיו כלא היו· — ועל זאת יתנקשו המתפלספים החדשים לאמר: אם ככה משפט גבר מאלוה יעבור, אם גם על נואר השרידים בעם חרב המותה הושדה גם מרוטה, מה יתרון לו לאדם בכל עמלו שעמל בתורה ובחכמה כל ימי היותו על פני הארץ? הכל הבל! מדוע כעמול עלמינו מנעורינו לדרוש ולתור בחכמה עד תום קצינו, עד אחרית ימינו? הלא טוב לנו עבוד את גוויתינו, למלאות בטנינו שבע, ולהנות מתענוגי עולם העובר ולשבוע מטובה! הן עינינו רואות כי נואשה כל תקוה, כמות זה כמות זה, ומקרה אחד לשניהם כחכם ככסיל, כעובד את ה׳ כאשר לא עבדו„ — ולענות כסילים הדוברי׳ על צדיק עתק בגאוה ובוז, כאמר, כי טח דמראות עיניהם מהשכיל לבותם, ולא ידעו ולא יבינו כי עסק התורה והחכמה, אך זאת לבדה היא תיקון גדול להשלמת הנפש להטיבה באחריתה, עץ הדעת על פלג אלהים מלא מים שתולה, איש ואיש יולד ישלח ידו לקחת מפרי, ואכל וחי לעולם, כי זה כל האדם, וזהו תכלית כוונת הבריאה·

והנה

אך בני הם! בנים לא ישקרו באמונתי, קומו התהלכו בארץ לארכה ולרחבה, וגורו לכם באשר תגורו, הנה ארצי לפניכם, והארץ רחבת ידים, שבו, וסחרוהו — אך יראו את ה׳ ועבדוהו כאשר היתה מאז מקצה הארץ ועד קצה הארץ, וכאשר תקנו לכם אבותיכם גודרי גדר ועומדי בפרץ„ — וכנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף, כן יפרוש כנפי חסדו עלינו, באברות צדקתו יסוך לנו, ותחת כנפי ישרתו ותומתו נחסה **להעמיד דתינו על תילה***) לבלתי תתמוטט; אשריך ישראל! שמלכך רודף צדקה וחסד, אשריך ארץ! שמלכך בן חורים —— ועתה איש בריתי! שא נא עיניך

---

*) זיהע נייעסטע זאממלונג דער, דיא רעליגיאֶזע אונד בירגערליכע פערפאססונג דער יידען, אין דען קאָניגל׳ פרייסישען שטאאטען בעטרעפפענדען געזעטצע, פאָן **Dr. J. Heinemann.**

והנה מלת מה מליצו בל׳ עבר ב׳ הוראות, דהיינו איך (וויא) מה (וואס), הראשונה להפלגת הגודל, כמו מה הרעה הזאת״ דפלגש בגבעה (שופטי׳ ד׳) ר״ל איך מאוד גדלה הרעה הזאת, והשני׳ להפלגת הקוטן, כמו מה אדם ותדעהו וגו׳ וכן מה אנוש כי תזכרנו וגו׳ ר״ל הלא האדם אפס ואין, ובמה נחשב הוא כי תדעהו או תזכרנו. וכבר ידוע כי חז״ל השתמשו תמיד במליצותיהם בשמות מושאלות ובמלות חידיית, ויעשו להם כתנות אור הדמיוניית (בילדער) למען יכו שורש בלב השומע, ויתחקו בזכרונו לנצח, ולכן רמזו במלת אילן האדם, ע״ד כי האדם עץ השדה (וכן כתבו חכמי האמת ע״ש) ובמלת ניר רמזו קברו של אדם כי כמו שהזרעים נטמנים בחיק האדמה, כך סופו של אדם לבא אל קבר ולהטמן בעפר.

ועל כוונה זו אמר ר״י המהלך בדרך ר״ל מי שהי׳ מהלך עלי חלד בין החיים ושונה ועוסק בתורה ומפסיק ממשנתו ופתאום הוא מפסיק מלימודו, וטעם על הפסקתו הוא, ואומר ר״ל לפי שאמר בלבו מה נאה אילן זה! דהיינו להפלגת הגודל, ר״ל באמת, איך מאוד נאה ונחמד האדם הזה שעמל בתורה ובחכמה, אבל, מה נאה ניר זה?

דהיינו

עיניך וראה, כי פרוע העם במעלליהם ובדרכיהם, עזי נפש הם לא ידעו שבעם, דבש הזמן יאכלו וישבעו. ועוד לא יאמרו דַיִם, ויאבו עלות עוד על שלבי סולם החפשית, יחפצו חפש מחופש, עדי יגיע אל ראש גרם המעלה, ורוַח להם, ויחשבו כי להם ניתנה הארץ לאחוזה, ולא ידעו ולא יבינו כי גרים הם בארץ, ועל אדמת נכר הם נצבים, ועל ידי כך יעוררו שנאת בני התושבים, עד כי באחרית הימים — לו אבזב — ילקטו באושים תחת ענבים, וחלף שושנים חוחים וסרבים, הגד נא אחי! המעט כי העלנו מלבינו מעפר הארץ

דהיינו להפלגת הקוטן, ר״ל מה נאה ויופי יש בקבר זה הטמון בעפרו, ובהיות כי כחכם ככסיל יחד יכחלו מקרה ההפסד והגויעה, וסוף כל אדם למות, למה זה איגע לריק, ואבלה ימי שני חיי בעסק התורה והחכמה? מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו, ר״ל על מי שאומר כך, מעלה הכתוב כאלו הוא בעצמו משחית נפשו, ומונע להביאה אותה לידי שלימותה, שאינו מאמין בהשארת הנפש כלל, כי לולי שהי׳ מכחיש בעיקר גדול זה, לא הי׳ מתעקש להתפלסף ככה, אחרי שהתברר למאמינים בה, כי אך עסק התורה לבד היא תיקון גדול להשלמת נפשו, וממנה תולאות חיים, להגביה בין מעופפי שמים ודוק.

ועל כוונה זו אמר ר״א הוי שקוד ללמוד תורה ר״ל הוי מתמיד בתורה מנעוריך, ואל יחרידוך המות העומד לנגדך, ודע מה שתשיב לאפיקורס בעת יפער פיו לאמר: הלא עיניו רואות כי כולנו בני תמותה אנחנו, וכמקרה החכם כן מקרה הכסיל, ומה לנו לעמול עצמנו בתורה, מדוע ניגע לריק ואחריתינו לבהלה, הלא מלא עינים לנגדינו עומד, והנה החורב אחרינו להורידינו העמק שאולה״ — אז להוליכו על דרך סלולה, אף אתה תען תשיב לו אמרים, ותשובתך אליו תהי׳, ודע לפני מי אתה עמל, ר״ל הלא לך לדעת שכל עמלך בתורה אך לפני עצמך הוא, כדי להשלים את נפשך להטיבך באחריתך, כי בחון נא וראה, ומי הוא בעל מלאכתיך ר״ל מי עשך ויכוננך, מי נתן לך את נפשך בגוי׳ ובגוף העכור לעבדה ולשמרה ולזככה מכל סיג? הלא ה׳ הוא, והוא שישלם לך שכר

הארץ, כי נשתרר גם נשתרר? (הערה ז') —— לא כן עשו אבותינו התמימים והישרים, הן המה היו נחבאים בסתר המדריגה, המה הרחיקו את עצמם מכל כבוד ויקר, ברחו מכל מעלה וגדולה, בגנים ובפרדסים בבתי הנהלולים ובסוד משחקים לא באו; שמרו את עצמם מעלות עליות, ויתיצבו בתחתיות, אך לבדד שכנו ובגוים לא התחשבו, ידעו, כי לא להם ניתנה הארץ למורשה, ולא שכחו כי בגולה הם מתגוררי', ידעו, כי שפלים הם, וגבוהים עליהם — כי האמונה בתורת ה' היתה מחיצה מבדלת ביניהם לבין יתר עמי הארץ, ושני לאומים זה מזה יפרדו, לבלתי יתקרבו יותר מהראוי, ולא ישנו את תפקידם, ולא יעברו את גבולם; לא כן עתה, אבדה האמונה ונכרתה מפיהם, וכיתר הגוים אשר סביבותיהם יתנהגו, אוכלים ושותי' ומתערבים יחד, והיו לאחדים — אהה!

האמונה

פעולתיך לעת תשלום הפעולה בעולם שכולו טוב, ואך ע"י עמלה של תורה תביא אותה לידי שלימותה, ותשלם המלאכה, והבן!

(הערה ז') ואשא משלי ואומר:

הנפש והכבוד אחת היא לאמה, חלק אלה תכונתה,
איש ואיש יולד, מרעיהו כבוד יבקש, כאשר לו יאתה,
יתר מערכו, יבז בעיני המשכיל, ומלבו ירחיקנה,
ואת היותרת על הכבוד, מעל הכליות *) יסירנה —

---

*) מקום משכן המחשבות ע"ד בוחן כליות ולב.

האמונה כאני' בלב ים תשוט, והאנשים עלי חלד, מלחיה, חובליה, ומחזיקי תורנה, פתאום גשם ההצלחה שטף ועבר, סער ההתרוממת עצום וגבר, והאני' חשבה להשבר — (הערה ח').

האמת אגיד ולא אכחד, כי לא ידעתי מה המה מבקשים, ומה יסית את לבותימו להרוס את בנין אמונתינו אשר זה כבר שמונה עשר מאות שנה נבנתה על תילה — אחי! הראית מה המה עושים?

הבנים

(הערה ח') ומה נעמו בזה מה שתיקנו לנו קדמונינו ז"ל לומר בכל ב' וה' (בנוסח תפלת והוא רחום) אל הביטה דל כבודינו בגוים ושיקוצונו כטומאת הנדה וכו'. ביאור הכוונה יראה דרך מליצה ע"פ שאמרו מאמר חז"ל (גיטין נ"ז) אונקלס וכו' בעי לאגיירוי וכו' אזל אסקי לטיטוס בנגידא (ר"ל כישוף) א"ל מאן חשיב בההוא עלמא? (ר"ל בעלמא דקשוט) א"ל ישראל, מהו לאדבוקי בהו? א"ל מיליהו נפישין וכו' זיל אגרי להו בההוא עלמא (ר"ל בעלמא דשקרא) והות רישא, דכתיב וכו' כל המציר לישראל וכו' — אזל אסקי לבלעם וכו' א"ל מאן חשיב וכו'? א"ל ישראל, מהו לאדבוקי בהו? א"ל לא תדרוש שלומם וטובתם כל הימים — אזל אסקי לפושעי ישראל וכו' א"ל מאן חשיב וכו'? א"ל ישראל, מהו לאדבוקי בהו? א"ל טובתם דרוש, רעתם אל תדרוש, כל הנוגע בהן כאלו נוגע בבבת עינו (של כביכול ית"ש) וכו' — תא חזי, מה בין פושעי ישראל לנביאי עע"ז וכו' (פירש"י דהרי בלעם הרשע לדבר טפי מפושעי ישראל) ע"כ לשון המאמר.

ולכאורה יש להעיר בדברי טיטוס שאמר זיל אגרי בהו וכו' שנתן לו עצה בדבר שלא שאל ממנו כלל? ועוד יש להעיר דמאמר דעיקר שאלת אונקלס מהו לאדבוקי בהו וכו' היינו לתת לו עצה הנוגה אם יתגייר את עצמו אם יגדל, וא"כ מאי ענין תשובה היא זאת שהשיב לו הפי' טובתם דרוש וכו'? גם ענין כאלו נוגע בבבת עינו וכו' דלפי פשוטו מוסב על כביכול ית"ש מוזר מאוד.

ולהמתיק המאמר יראה דזאת ידוע כי אישון עין האדם הוא האבר היותר רך ועגוג שבכל האברים, ובנגיעה קלה אף כמעט בבבת העין, עד

מהרה

הבנים מלקטים עצות נכריות, והאבות מבערים*) את אש האמונה, והנשים לשות דעות נכזבות לעשות כוונים למלכת השמים — ומה יועיל להם כי המליץ בינותם? הלזה יענו במחולות: מצאנו איש כלבבינו! הוא יורה לנו את הדרך נלך בו„ — את מי יורה דעה, ואת מי יבין שמועה, מה ידע אשר לא ידעו, מה

יוכל

*) מל' כאשר יבער הגלל.

מהרה יכבה אורו, ויפתח מקורו, ידמע דמעות, ממקור בלות, ויהי לתולאות בכי, וינעשו בלאי —

והנה להטות את לבות עדת ישורון לצד הכפירה והמרה ח"ו, ישנו על ב' פנים, ההכרחיית והתחבולית — ההכרחיית היא ע"י מושל אכזר ואביר לב, אשר בחימה שפוכה ימלוך עליהם, ובפה מזרה אש וגפרית ילו לשמוע בקולו, לבלתי ישנו את תפקידו, ויאמר להשמידם להשבית מאנוש זכרון הורתם, אם לא יחלופו וימירו דתם; ואין ספק כלל כי באופן זה, כל העדה כולם קדושים, וכנפש מרגוע ישליכו את נפשם מנגד, למסור א"ע על קידוש שמו הגדול ית"ש, ויקראו צום וילבשו שק, ובבכי ובתחנונים יבואו, ויצעקו אל ה' בחזקה, והן אל כביר ולא ימאס, וממרום מכון עוזו ישקיף וירא את דמעות העשוקים האלה, ונעתר להם ויוציאם מלחץ הלאולה, ויתבטל הגזירה הארורה. התחבולית היא, שהמושל יתן להם אותות אהבה וחיבה יתירה להשוותם במעלה וביקר עם יתר אנשי מדינתו, לאמר לאסורי' בכבלי השיעבוד „לאו!" ולאשר בחושך „הגלו!" ואינו משגיח ואינו משים עין על ענין חיזוק אמונתם כלל — ועי"כ ימשוך את לבותיהם אליו להתאחד עצמם עם יתר עמי הארץ במנהגיהם ובנימוסיהם, ואחד באחד יגשו ורוח שינוי הדתות לא יבא ביניהם, ויאכלו וישתו ויחזו את עצמם מולאכים עלי חלד, ואחת לאחת ידרוכו עלי שלבי סולם הכפירה, עדי יגיעו אל ראש גרם המעלה, ואז ימירון דתם, ויחליפו אמונתם ע"ד ויתערבו בגוים וגו'·

ואחרי הוצעת ב' פנים אלה, המטים ח"ו לצד הכפירה והמרה, יתבאר את אשר האלנו, דכששאל אונקלס לטיטוס מהו לאדבוקי בהו? דהיינו לתת לו עצה, אם יתגייר א"ע אם יגדול (יען כי שמע מפיו כי חשיבא ישראל בעלמא דקשוט) השיב לו טיטוס מילייהו כפיסין וכו' לכן כלך מדרך זה, אבל מעלך שלא יהיה להם לישראל בעלמא דקשוט חשיבות ויתרון יותר ממך, זיל אגרי בהון וכו' והוית רישא וכו' ואז לך בכחך זה, והכריח אותם ע"י גזירות עצומות ואכזריות שימירו דתם —

ואחרי

יוכל אמור להם עשות, אשר לא כבר נעשתה? הן חופשה ניתן להם, מי משלנו יכביד עול על שכמם? מי יאסרם בנחושתים? ומי יעמוס עליהם משא דבר ה' אשר בכתף ישאו? האם לא ידעו, כי הימים הראשונים אשר החרימו וארדו וקללו את העובר על אחת ממצות ה' אשר לא תעשנה, נפלו, לא כן עתה, כל איש נבון, סוגר דלתי שפתיו מדבר דבר, אין מחרים, אין מארר, ואין מקלל, כל איש הישר בעיניו כפי בחירתו, יעשה מבלי מחריד, ויאמר: לא פעלתי און! — ומרוע יפריעו את העם החפצים לכת

בדרך

ואחרי ששמע מפי טיטוס שאי אפשר לו להתגייר מגודל רבוי המצות, ושעצתו הוא, שישתדל ע"י גזרות אכזריות להטות את לבבם להמיר ולהחליף את דתם, הלך ושאל לבלעם מהו לאדבוקי בהו? ר"ל הכוונה ששאל לתת לו עצה, אם יתדבק בהם להטותם אל הכפירה והמרה? וע"ז השיב לו בלעם לא תדרוש שלומם וטובתם כל הימים ר"ל הניחה להם כמו שהם, ואל תדרוש כלל שישלימו וישיבו עמך — ואח"כ הלך ושאל לפושעי ישראל, מהו לאדבוקי בהו? ר"ל ששאל לו ג"כ בדרך עצה, אם יתדבק בהם להטותם אל הכפירה והמרה? ע"ז השיב לו: אם באמת להטותם אל הכפירה והמרה אתה חפץ, אעצך, טובתם דרוש ר"ל שצריך אתה להטיב עמהם, להראותם אותות אהבה וחיבה להתאחדם במעלה ויקר עם יתר עמי הארץ, כי אך ע"י כ תטה את לבבימו לצד הכפירה והמרה, רעתם אל תדרוש, וחלילה לך לדרוש רעתם, דהיינו לכוף אותם באכזריות (כפי עצת טיטוס) כי אז לא תצליח בדרכיך, כי דע לך, כל הנוגע בהם להטות את לבבם ע"י אכזריות וחימה שפוכה, הוא כדמיון כאלו נוגע בבבת עינו שבנגיעה קלה עד מהרה דמוע תדמע העין, כן ישראל, ע"י אכזריות הרבה עינימו דמעה מאין הפוגות, ויעתירו אל ה', ונעתר להם, וממצוקותיהם יוציאם (כחז"ל כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעות) ואי אפשר לך לשלוט בהם„ — וע"ז אמרו תא חזי! מה בין פי' לנביאי עע"ז ר"ל הכוונה בא וראה, כי הפי' הי' יודע ומבין יותר לשית עצה באיזה אופן שאפשר להטות את לבב הישראלי אל הכפירה והמרה, מנביאי עע"ז ודו"ק.

והנה

בדרך אבותיהם ממנהגיהם ומנימוסיהם? (הערה ט׳)
לכן נאמן רוחי! הט אזניך ושמע לקול דברי ידיד
אמת, הרק חנית וסגור לקראת מתקוממיך,
אמור לנפשך: ישועתך אני! „ החזק מגן וצינה, הלבש
אותך שריון, כי הנה האורב יושב לנגדך, ישב
במארב חצירים, במסתרים עיניו לנפשך יצפין, יארוב
עליה במשכה ברשתו, המלט אל נפשך לבלתי תלכד
במצודה הפרושה לרגלך, השמר לך להצילך מקשת
שפתם ומחרב לשונם — וכי תבאנה אלה גדודי
משאות שוא ומדוחים, לתת על חלקת צואריך את
להט החרב המתהפכת, המזבחת ישרים, המטבחת
זקנים עם נערים, המהפכת מים מתוקים למרים,
ובמתק אמרים, אשר יום יום ידרושון בשערים יוליכון
גי

והנה ידוע כי מלת דל יש לה ב׳ הוראות. א׳ שפל ונמוך, ב׳ גובה ורומה כמו דלו עיני למרום וגו׳, וכן נצרה על דל שפתי וגו׳, ולזה תקנו קדמונינו ז״ל בתפלת והוא רחום, אל! הביטה דל כבודינו בגוים ר״ל אתה ה׳! ראה נא והביטה את רום כבודינו בתוך יתר עם הארץ, כי המה מנשאים ומגביהים אותנו ביקר וכבוד, וזאת עצמה היא הסיבה ושיקוצונו כטומאת הנדה, כי ע״כ משוקצים אנחנו כטומאת הנידה בטומאת ילדי לבבינו, במאכל ובמשתה במנהג ובנימוס ובכל החוקים נגד דת תורתינו, והבן!

הערה ט ומה נעמו בזה דברי המלך החסיד (תהלים) הלא משנאיך ה׳ אשנא ובמתקוממיך אתקוטט, תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי וגו׳, יראה הכוונה דכבר ידוע כי הבחירה היא חפשית, והרשות ביד כל אדם לבחור לעצמו הדרך אשר ילך בו, להרע או להיטב, ובהיות כן בלתי יתכן להאדם ההולך כפי בחירתו בדרך הטוב והישר, לשנוא את זולתו ההולך עקלתון, יען כי היא ישרה בעיניו כפי בחירתו, וה׳ ירב את ריבו; אכן עיקר השנאה לומאת, בראות האדם כי זולתו ההולך בדרך עקוס ועקלתון

גי צלמות לא סרים, ויעשו העקוב למשרים, חגור חרבך על ירך, גיבור! הודך והדרך — הן חננך ה׳ בתורה בחכמה ובדעה, יראי ה׳ יסובבוך על כל פאה, ועתה, רבה צבאך וצאה! צא נא אתה והלחם בם, מלחמה לה׳! על אויבך תתגבר, ולפניך ברך יכרעון, אנשי מצותיך יהיו כאין, וכאפס אנשי מלחמתך — שמור רגליך באשר תלך, לבלתי תכוה בגחלות רעיוניהם, כי גחלת בוערה מוסדותימו, ואדניה אבני נגף וצור מכשול, השמר לך ושמור נפשך מאוד, ואל ישט לבך אל דברי המתאוננים בעם, והאספסוף אשר בקרבו, האומרים: „מי יאכילנו בשר עם „יתר עמי הארץ, מי יפתח מוסרותינו, ינתק חרצובינו, „יסיר חבלינו, יתיר אסורינו, ונהי׳ גם אנחנו ככל „הגוים אשר סביבותינו! כי אך התיעוב והשיקוץ אשר „אנו משקצים ומתעבים אותם במאכלם ובשיקוים, זאת „היא האח אשר לפנינו מבערת, וזאת תלהט בקרב „האומה השלטת את אש המדון והחימה, ורבה „המשטימה״ — אחי! אל תט אזניך לדברי הבלים אלה, כי כל חכמי לב — גם אלה אשר לא מבני ישראל המה

ועקלתון, הוא אויבו, לסיבת היותו בוחר לעצמו הדרך לעבוד את ה׳, ויתנכל להרוס את בנין אמונתו, וחופר יסודותיה, וחותר שתותיה, להפיל חומותיה, אז עד מהרה ירוץ עברתו, ובערה כאש חמתו, כי כמו שהוא מניח את זולתו לשלוט

המה — יודעים ומבינים כי לא מצד הגיעול והמיאוס אסרה לנו התורה להתערב בהם במאכלם ובמשתיהם; הס, כי לא להזכיר! כי כל אשר בינת אדם לו בעיניו יראה ובלבבו יבין, כי לא מכל האוכל אשר יֵאָכֵל ומכל המשקים אשר יִשָּׁתֶה נתרחקנו, כי ישנו עוד מאכלים ומשקים אשר לא נתרחקו אום הישראלי מהם, וחלק כחלק יאכלו — גם לא טחו מראות עיניהם מהשכיל לבותם, כי ישנו עוד מאכלים אשר מצד התורה אף גם משל עצמינו אנו מרוחקים, ואין אנו רשאים להתערב אף גם במותרות א) לנו, ואיך יאמרו המתעקשים „שקץ הם לא יאכלו"? — וכי נעלם מהם ולא ידעו, כי הגיעול והמיאוס הוא ניגוד אמונתינו ב)! לכן אחי! סורה נא מדרך עקלתון זה, שטה מעליו, ועבור באורח מישור הסלולה לכל קורש את ה' באמת ובתמים, ודע לך, כי אין זאת כי אם חק לישרא' הוא

כמו

א) כמו מאכלי בשר עם חלב, וכן עם דגים·

ב) כמאז"ל אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר אלא אפשי וכו'·

לשלוט חפשי על בחירתו, כן ראוי ג"כ שזולתו יניחנו לשלוט חפשי על בחירתו מבלי משבית דבר, ועל כוונה אמר המלך החסיד הלא משנאך ה' אשנא ובמתקוממיך אתקוטט, אבל לא בשביל היותו בוחר לעצמו דרך עקלתון אני שונא אותו ומתקוטט עמו, לא כן, כי מה לי ולו! הלא הבחירה היא חפשית, והרשות ביד כל אדם לבחור לעצמו הדרך אשר ישרה בעיניו — אכן, תכלית שנאה שנאתים ר"ל עיקר ותכלית השנאה שאני שונא אותם, היא, יען לאויבים היו לי בשביל בחירתי, ומבקשים להוליכני תועה מן הדרך הישר אשר אני בחרתי ללכת בו, וכי אך להם לבד נתנה משפט הבחירה? והבן!

ויומתק

כמו יתר החוקים שלא נתברר לנו טעמם, ואין אנו רשאים לחתור ולתור אחריהם, ותואר „שקץ" הכתוב בתורה, אינו כ"א לעקור ולשרש מקרב לבות אום הישראלי, את כל שרשי מרורת התאוה הנגועה, לבלתי ישלחו יד ונגוע בקצירהו, ורבה המכשלה; ומה נואלו בזה אלה החושבים, כי הריחוק והפרידה תצמיח סילוני השנאה בינינו לבין יתר האומות, והקירוב והצמידה יציץ ציץ ויוציא פרחי האהבה — לא כן, תועים בדרך הם, בחשיכה יתהלכון, ואור האמת לא נגה עליהם, ותהי להיפך! בעלי אמונה ומחזיקי הדת יאהבו, ועוזבי' ישנאו, קירוב הלבבות ישתבחו, וקירוב הדתות יתעבו — כי גם המה דרך אמונה בחרו, תורתם ישמורו, וחוקותם ינצורו, והדת אשר ניתן להם למורשה, ואשר נחלו מאבותם, בה יחזיקו לדורותם, ויתילדו למשפחותם, יודעים, כי יש לכל אומה ולשון דת מיוחדת, ואיש ואיש יולד יחזיק במעוזו, שלום יעשה לו, כי האמונה בה', ומחוקק במשענותם — יהי' מאיזה דת שיהי' — מיישרת את לב האדם ללכת בדרך הטוב והישר, במעגל הצדק והמוסר, לאהוב את זולתו ולהטיב עמו, באשר הוא אדם כמוהו, ואיש את אחיו יעזור, באשר כי כלנו בני אל אחד אנחנו — לו חכמו ישכילו זאת, ישא עין ויביטו תוך

מחבואי

מחבואי עמקי לבב בעלי הדת זולתם, ותפקחנה עיני עברים העורים עוזבי הדת, ויראו כי לא אהבת אמת אהבתם, את צל הכבוד הם רואים כאהבה, רגע ואינו, יפנו עורף ונסו הצללים, אהבה לאיבה נהפכה ובמצולות הבוז נצללים, בפיהם ובשפתם יכבדום ולבם רחק מהם ויעזבו את הבעלים, יצאו לחוץ ידברו, „פסו אמונה מבני אדם, לבם יקפוץ און, תוך ומרמה „צפונה בקרב אלה הגולים, כי מדוע לא שמרו את דרך ה׳ כאשר הם נימולים! — לכן אחי! אם יפתוך ללכת בדרכיהם אל תובא, הרחק מאוד מאדם, דובר חלקות אשר לפידים מפיו יהלוכון, גש הלאה, כי גחלי אש אתה חותה על ראשך, מנע רגליך מנתיבתם, לבלתי ישמע עליך שום שמץ דופי, תמים תהיה עם אלהים ועם כל גבר, עם עקש תתפל תתבר עם נבר, ולא יראה בך ערות דבר — (הערה י׳)

קום

(הערה י׳) ויומתק בזה אז״ל כל ת״ח שנמצא רבב על בגדיו חייב מיתה וכו׳, לבאר הכוונה יראה ע״פ מה שאמרו חז״ל ושמחת בחגיך וגו׳ במאי משמחן? אנשים ביין ונשים בבגדי צבעוני׳ וכו׳. יראה דרך מליצה, דידוע דכל מליצות חז״ל הם ע״פ רוב דרך רמז הגיוני (אללעגאריא) והשתמשו במליצותיהם עם שמות מושאלים, והנבון צריך לחתור אחרי פנימיותם לפתור את חידתם *), והנה מלת בגד שהוראתה מלבוש העליון הנראה לעין כל, הוא שם מושאל לכל דבר חיצוני, מלת אנשים מושאל למשכילים, מלת נשים להמוני, מלת יין מושאל לסוד (ע״ד משנכנס יין יצא סוד כי יין בגימ׳ סוד ע״ש).

ובהיות

*) וסרח בזה תלונת לצני הדור ואשר המה מלינים על כמה אגדות ומאמרי חז״ל הנראים בתוסי׳ וחתומי׳.

קום אחי! אזור כגבר חלציך, שנס מתניך, לך נא לקראת ידידיך ורעיך הקרובים והרחוקים, וקראת אליהם לשלום, הכו כף אל כף והיו לאחדים, איש את רעהו

ובהיות כי כל החגי' והמועדות יש להם טעמי' כמוסי' ונעלמים ע"פ סוד, שאינן גלויות בלתי לאלה השרידים בעם, אשר ה' קורא אליהם — אכן מלבד הטעמי' הכמוסי', יש להם ג"כ טעמי' הנגלות לנו לעיני כל אדם, דהיינו חג הפסח, יש לו טעם האביב, חג השבועות, טעם תבואה חדשה, חג הסוכת, טעם הבציר והאסיף; וידוע כי עיקר שמחת החגים הוא בביאור הטעמים, ולזה אמרו ושמחת בחגיך, במאי משמחן? אכסים ביין ר"ל להמשכילים בעם ישמח בהגלות להם לפי תוקף הבנתם הסודות וסתרי טעמי החגים והמועדות, ונשים בבגדי לבעוני' ר"ל להמוני אשר קצרה יד הבנתם, ישמח בהגלות להם טעמי החגים והמועדות הנגלות לנו ולבנינו (מיט דיא איסערע פארבען) · ואמרו חז"ל והתקדשתם והייתם קדושים שת"ח צריך לקדש א"ע יותר ויותר לבלתי ישמע עליו שום שמץ דופי ופגם בכל דרכיו ובכל מעלליו (מפני חילול השם) וע"ז אמרו בדרך מליצה כל ת"ח שנמצא רבב על בגדיו ר"ל כל ת"ח שנמצא שום שמץ דופי ופגם על הנהגותיו החיצוניית (אויף זיין איסערעס בעטראגען) חייב מיתה, להיותו צריך לדקדק ולהשתמר א"ע בשמירה היותר מעולה, לבלתי יתחלל ח"ו ש"ש על ידו, והבן ·

(הערה י"א) ויבואר בזה הכתוב (אסתר י') כי מרדכי היהודי, מלת כי ענינה אם גם או אעפ"י (ווען אויך) ועי' מ"ש האבן עזרא על הפסוק כי רכב ברזל לו, וכן על הפסוק כי קרוב הוא, והכוונה אעפ"י שמרדכי הי' מלויון ליהודי (וכאז"ל מרדכי מוכתר בנימוסין הי'), בכ"ז הי' משנה למלך אחשורוש, ואל תחשיב שהי' מתנהג א"ע ע"י גדולתו כאחד מיתר שרי הפרתמי' להתערב בהם וללמוד ממעשיהם, לא כן, זולתי וגדול ליהודים שהי' אצל היהודים בתכלית הגדולה והמעלה, לפי שכל תהלוכותיו וענייניו הכל היו ביראה ובטהרה, ורצוי לרוב אחיו ולא כל אחיו (כמו שאמרו חז"ל) לפי שהי' ביניהם קלי דעת ורשעי ארץ, הממאנים הלוך בדרך הטוב, והי' מרדכי כסילון ממאיר בעיניהם, על השתדלותו אצל המלך לחזק יסודי האמונה והדת — דורש טוב לעמו ענינו על עמו (כמו ואמר פרעה לבני ישראל), והכוונה שדרש טוב על עמו אצל המלך לחבבם בעיניו, ודובר שלום לכל זרעו ר"ל לכל זרעו של ישראל הי' דובר שלום, דהיינו שהלהיב את לבבם אל האחדות, שלא יהי' פירוד הלבבות וחילוק הדעות בינימו, ושיהיה להם שלום עם יתר עם הארץ אשר שוכנים בינותם, כי הגדולה והיקר ירהב לפעמים את לבב הישראלי, ויעטיבו גאון

לאשוב

רעהו יעזור ולאחיו יאמר חזק, הרבה צבאך צבאות ישרי לב ותמימי דרך, וצאה לקראת אחיך, ההולכים תועים, כמו שיות מפוזרות לא ידעו איפה הם רועים, דבר אליהם טובות, הגד להם מה טוב, ומה ה׳ דורש מהם — אולי יערה ה׳ רוח ממרום, ויצליחך לכבות את האש הגדולה המתלקחת בכל קצוי ארץ, לגדור גדר ולעמוד בפרץ, וה׳ אלהי׳ יעזור לך, ויצילך מפח יקוש, וממצודה הפרושה לכל החיים — ועושה שלום במרומו, יפרוס סוכת שלומו, יגלה נוגה ספירו ויהלומו, ויעשה שלום עלי הדומו, וידעו ויבינו איש ואיש כפתרון חלומו, וכל העם יבא בשלום אל מקומו! (הערה י״ח)· תם האגרת·

לחשוב את עצמו מתנשא לכל לראש, עדי ישכח היותו עוד בגולה, מנוד ראש בלאומים, לזאת התאזר מרדכי חיל, והורה להם את הדרך ילכו בו, ואת המעשה אשר יעשון, לבלתי יגבה לבבם, ולא יעבטון ארחותם, ולא יתגרו ביתר האומות אשר הם שוכנים בתוכם, ויהיו נכנעים לפניהם, וידעו כי גרים הם בארץ, ואך חסד ה׳ חופף עליהם, ויהיו מתפללים תמיד בעד שלום המלך וכל בני ביתו, ובעד שלום כל השרים אשר אשר תחת ממשלתו, ובעד שלום כל בני המדינה אשר תחת כנפיו יחסו ובצלו הם מתלוננים, כי בשלומם יהי׳ גם להם שלום!

תם·

ואתם עדת ישורון! יושבי קרית ברעסלויא הערינה,
הנה נתתי דברי לפני כל חכמי לב, אוהבי אמת, שוחרי בינה,
המה יבחנו ויזקקו מזימותי במצרף העיוני, ובכור הבחינה,
ויראו, כי אך אמת יהגה חכי, ואם השמאל — ואימינה,
חיו כטוב! וקחו מידי ברכה, אשר בנפשי לכם אכינה.
נא אחי! אל תשכחוני, וזכרונכם לעד בקרב לבי אטמינה,
ועתה אלכה ואשובה אל מקומי ואל ארצי ברינה,
אל עיר מולדתי ק״ק ראטטערדאם אשר בהאללאנד המדינה!